[1]ब्रुवः, ब्राह्मणिब्रुवा, [2]विदुषिब्रुवा-विदुषीब्रुवा, श्रेयसिब्रुवा-श्रेयसीब्रुवा, [3]विद्वद्ब्रुवा, श्रेयोब्रुवा, वाक्-[4]वाचा, [5]अनूचानः,[A] [6]वाग्मी, वाचालः-वाचाटः, [7]प्रवचनीयः (ब्राह्मणः, अनुवाको वा), [8]गुणवचनः, वाचः विव क्षुः, वावचः; वक्तव्यम्, वाचयितव्यम्, विवक्षितव्यम्, वावचितव्यम्; प्रवचनीयम्, वाचनीयम्, विवक्षणीयम्, वावचनीयम्;

---

1. ब्रवीति इति **ब्रुवः**। कर्तरि पचाद्यचि रूपम्। '**घरूपकल्पचेलड्ब्रुव—**' (6-3-43) इति सूत्रे '**ब्रुव**' इति निपातनात् गुणाभावे, वच्यादेशाभावे च रूपम्। अनेनैव सूत्रेण भाषितपुंस्कात् परस्य ङीप्प्रत्ययान्तस्यानेकाचो ह्रस्वः। **काशिकायामेव** (8-1-27) सूत्रे '**ब्रुव** इति **ब्रुवः** कन्, निपातनात् **वच्यादेशाभावश्च**।' इत्युक्तमप्यत्रानुसन्धेयम्।

2. '**उगितश्च**' (6-3-45) इति **ब्रुवशब्दे** परे ह्रस्वविकल्पः।

3. '**पुंवद्भावोऽप्यत्र पक्षे वक्तव्यः**' (काशिका. 6-3-45) इति **वृत्तिकार**-वचनादत्र पुंवद्भावे **विद्वद्ब्रुवा, श्रेयोब्रुवा** इति रूपे भवतः। परंतु **भाष्ये** नैतादृशं वचनं दृश्यते।

4. क्विबन्तात् स्त्रियां टापि रूपमेवम्। '**आपं चैव हलन्तानां यथा वाचा निशा दिशा**।' इति **भागुरि**वचनात् टाप् इति **सि. कौमुदी**। **भाष्ये** तु नैतादृशं वचनं दृश्यते।

5. '**उपेयिवाननाश्वाननूचानश्च**' (3-2-109) इत्यनेन, '**अनु**' इत्युपसर्गपूर्वकादस्मात् लिटः कर्तरि कानचि, सम्प्रसारणे पूर्वरूपे द्वित्वे सवर्णदीर्घे च '**अनूचानः**' इति सिद्ध्यति। **अनूचानः**= साङ्गवेदाध्येता।

6. वाक्छब्दात् '**वाचो** ग्मिनिः' (5-2-124) इति मत्वर्थीये ग्मिनिप्रत्यये रूपमेवम्। प्रशस्तवाग्वति प्रत्ययोऽयम्। अत्रैव प्रकरणे '**आलजाटचौ बहुभाषिणि**' (5-2-125) इति कुत्सितार्थे मत्वर्थीये आलच्-आटच्प्रत्यययोः **वाचालः, वाचाटः** इति रूपे इत्यपि ज्ञेयम्।

7. '**भव्यगेयप्रवचनीय—**' (3-4-68) इत्यादिना कर्तरि अनीयर् प्रत्ययः। **प्रवचनीयः**=ब्राह्मणः। अत्र कर्मण्येव प्रत्ययो निपात्यते इति मते तु **प्रवचनीयः**=अनुवाकः।

8. गुणम् उक्तवान् इति **गुणवचनः**। '**कृत्यल्युटो बहुलम्**' (3-3-113) इति भूते कर्तरि ल्युट्प्रत्ययः। अत्र च निदानम्, '**गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः—**' (5-1-124) इत्यत्र '**गुणवचन—**' इति निर्देश एवेति ज्ञेयम्।

A. '**इदमूचुरनूचानाः** प्रीतिकण्टकितत्वचः॥' कुमारसम्भवे 6.15.